

Köpeczi Bócz Edit:

Család, nők, jövőbeli anyák

A nők helyzetéről készült elemzésekben megkerülhetetlen nézőpont a családban betöltött szerepük, amely az otthonnal, anyasággal és gyermekneveléssel van szoros összefüggésben. Az elmúlt három évtized során több olyan nőalakról, kevésbé ismert eseményről olvashattunk, amely kiharadt a politikatörténet-írásból. Arról is keveset hallottunk, hogy a politikai rendszerek milyen formában próbálták kihasználni és felhasználni a nőket a saját elképzeléseik megvalósításához, pozitív vagy negatív irányban. Kampányok és intézkedések sorozata hatott a családokra, azon belül a nőkre. (Pl. gyermekvállalási kedv.) A huszadik század megteremtette az „új nőt”, de a változások a huszonegyedik század fiataljait tovább formálják, változtatják. A kérdés az, hogy ezek a változások jó irányban mutatnak-e? Kutatásaim során erre kerestem a választ Zala megyében is.

*

A hazai vizsgálatok szerint a nők és férfiak társadalmi megítélésében egyenlőtlenségek tapasztalhatók. A nemzetközi szervezetek, az ENSZ/ILO és az EU elfogadhatatlannak tartják a nők családra korlátozott szerepét, ezért az esélyegyenlőségük érvényesítése érdekében hathatós intézkedéseket foganatosítanak. Az Európai Unió Bizottsága által megfogalmazott prioritásokban különböző tézisek láttak napvilágot, melyek a 2006 és 2010 közötti időszak célkitűzéseit tartalmazzák. A bizottság megállapítása szerint „az uniós belüli nők számára még mindig nem biztosított az egyenlő bánásmód, különösen a munkahelyeken”.

Az EU tagállamaiban élő nők humánpotenciáljának jobb kihasználása nagyobb teret és versenyképességet jelenthetne a világban.

A bizottság álláspontja szerint a nemek közötti egyenlőség gondolatát a lakosság körében tudatosítani kell, megismertetve azokat a módszereket és eszközöket, amelyek kidolgozásra kerültek. A régimódi beidegződéseket fel kell számolni a tagállamokban, mert ma is előfordul, hogy a családját kezében fakanállal ábrázolják, főzés közben, míg az apát a család fő keresőjeként. A nőkről alkotott sztereotípiák helyett átdolgozott, tervszerű, jövőt befolyásoló téziseket határoztak meg. Az egyenlő bánásmód politikai irányelveit pedig további célkitűzésekkel folyamatosan kiegészítik.

Fontos lenne az oktatás reformálása is, mert a női nézőpontú történelemtanítás a diákok számára lehetőséget biztosít arra, hogy megérthessék a különböző társadalmi rendszerek nőpolitikáját. A volt szocialista országokban a nők történelme más úton haladt, mint a nyugati országokban.

A WISE (Nőtudományok Világszervezete) és az ATHENA (Európai Nőtudományok Tudományos Hálózata), figyelemmel kísérik a nőtudomány fejlődését, történetírását, kutatását és annak oktatását egész Európában. Az esélyegyenlőségért, a jogokért küzdő nők a történelem tükrében visszapillantva, azt mondhatjuk, mára korábban elképzelhetetlen eredményeket értek el.

Mégsem szabad elfeledkeznünk arról, hogy bár jogi helyzetük alapján a férfikkal egyenlők, de biológiai különbségüknél fogva mégis eltérőek. Sajnálatos, hogy ezeket a szempontokat sokszor figyelmen kívül hagyták és hagyják egyes, főként szociális intézkedések meghozatalánál.

Az ötvenes évek politikája a kommunista államokban arra irányult, hogy az addig családi kötelezettségeikkel elfoglalt nőket kiszakítsák megszokott helyzetükből, és ugyanolyan fizikai munkára kényszerüljenek, mint a férfiak. A traktoros lányok és a bányában vājarként dolgozó nők a társadalom példaképei lehettek, de arról keveset hallottunk, hogy rövid időn belül félig rokkantan hagyták ott munkahelyüket.

Hazánkban a kommunista diktatúra éveiben mindvégig nagy hangsúlyt kapott az egyenjogúság propagálása. Agresszív politikai agitáció zúdult – a tömegművelés útján keresztül – a családokra, új ideákról írtak az újságok, a már sikeresen „átalakult” szovjet nőket mutatva be példaképnek.

A kommunista embereszmény „nemtelen” volt; az új, koedukált iskolákban megszűntek a differenciált, a nemekre is tekintettel lévő képzési formák. A politechnikai órákon a lányokat fűzni, faragni tanították. Eltűntek az oktatás-képzésből azok a tantárgyak, melyek a lányoknak továbbadták azt a hasznos tudást, ami egy „nő”-nek, anyának megkönnyíti mindennapjait. Az ideológia különbséget tett „szocialista dolgozó nő”, és a „háziasszonyként” tevékenykedő nő között. Nagy hangsúlyt helyeztek a nőnapok megünneplésére, ezért 1945-ben eltörölték az anyák napját, helyére a Nemzetközi Nőnap került. Hivatalosan csak tíz év eltelté után, 1955-től ünnepelethették ismét az édesanyákat.

Az államszocializmus társadalmasított olyan tevékenységeket, ami korábban a családokon belül a nők feladata

volt. A dolgozó nők gyermekei egy éves kor alatt bölcsődékbe, majd óvodákba kerültek, így a politikai nevelés már kis kortól biztosítva volt. A női foglalkoztatottság általánossá vált, így a szerepek átrendeződése miatt konfliktusok özöne zúdult az anyákra, feleségekre. Munkahelyen és otthon egyaránt helyt kellett állniuk, ez a kettős kényszer általában mindkét szerepteljesítést minőségét rontotta. A társadalmi és munkahelyi elvárások nem alkalmazkodtak a női munkavállalás helyzetéhez.

Ha a nők egyenjogúságáról beszélünk, vegyük figyelembe, hogy ők egyben édesanyák is. Gyermeük megbetegedése esetén hiányoznak a munkahelyükről, amiért hátrányos megkülönböztetésben részesülnek. Az anyaság iránti vágyat pedig minden nő magában hordozza.

A felnövekvő generáció társadalmi beilleszkedése szempontjából kiemelt fontosságú a szocializációt biztosító „család”. Meghatározó szerepet tölt be a nevelésben, tapasztalatok, szerepek és normák továbbadásában, Kohéziója sajnálatos módon fellazult az utóbbi években. A család a gyermek szempontjából az elsődleges szocializációs szintér, ahol biztonságban érezheti magát, kialakul az „énképe”, ami meghatározó lesz a személyiség további fejlődésében.

Napjainkban a párkapcsolatok mintázatának átalakulása egyre fontosabb teszi az együttélések kialakulásának és felbomlásának vizsgálatát, különös tekintettel a gyermekekre. A „kulturális-történelmi elméletek” szerint a közösség reprodukciós magatartása rendkívül komplex, ezekre nem csupán biológiai tényezők hatnak, hanem a vizsgált csoport történelme, családi és közösségi szocializációja is. A különböző rendszerek politikája mindig a nőket célozta meg intézkedéseivel, ha a népesség számát csökkenteni vagy növelni akarták. Magyarországon emlékeztet a Ratkó-korszak, amikor a népesség növekedése érdekében politikai beavatkozások egész sorával találkozhattunk. A Ratkó Anna egészségügyi miniszter által kitalált jelmondatot mindenki ismerte, miszerint: „Lánynak szülni dicsőség, asszonynak kötelesség!” (Távlatokban mégsem hozta meg a várt eredményt.)

Ma az elfogadott társadalmi normák közé tartozik az élettársi együttélés, amely nem ad biztonságos hátteret a nőknek a gyermekvállalás tekintetében. Nem oldja meg a család anyagi alapjának védelmét, mert a törvény csak a házasságon alapuló vagyonközösséget védi. A házasságon kívüli gyermekvállalás Magyarországon mégis divat, ami nagyobb mértékben az alacsonyabb iskolai végzettségű nők körében jellemző, de nem tipikus európai jelenség. Az élettársi kapcsolatok jelentős változását az 1990-es éveket követően figyelhetjük meg. Akkor ezt a formát általában az özvegy és elvált nők választották lényegesen gyakrabban. A házasság előtti együttélés növeli a házasság felbomlásának valószínűségét. Ez összefüggésben lehet azzal, hogy akik ezt a formát választják, liberálisabban gondolkodnak, tehát a későbbiekben is könnyebben alakítanak ki új kapcsolatot, bár annak többnyire lazább formáját, az élettársi közösséget favorizálják.

Ha a nők együttéléseken alapuló párkapcsolatait vizsgáljuk, érdekes képet kapunk arról, hogy ők vannak többségben a férfiakkal szemben, akik nem akarnak házasságot kötni. Ma már hihetetlennek tűnik, hogy a második világháború idején a lányok távházasságokat kötöttek a fronton harcoló katonákkal úgy, hogy személyesen nem ismerték jövőbeli férjüket. Az elmúlt években a házasságkötések és a családi kapcsolatok változása jelentős hatást gyakorolt az ország népességének alakulására, mivel jellemzővé vált a gyermekvállalás halasztgatása. A szülni képes korosztályok átlagosan huszonnévtől évesen vállalják az első gyermeket, de az életkor évente felfelé tolódik. Nem kiszámítható, hogy az anyaságot fiatalon nem vállaló nők idősebb korukban akarnak-e gyermeket.

A válások magas száma és az élettársi kapcsolatoknak a házasságokénál nagyobb arányú felbomlása megváltoztatja a kétszülős családok szerkezetét. Egyre több a csonka család, ezekben a gyermekeknek negatív változásokat kell elszenvedniük. A felbomlott családban szocializálódott, felnőtt korú személy szintén hajlamos arra, hogy újabb és újabb párkapcsolat létesítsen.

Folyamatosan változik a családi állapot szerinti népesség összetétele. A házasságok mérlegét vizsgálva, 2006-ban sokkal több házasság szűnt meg (74. 650), mint amennyit kötöttek (44. 500). A fiatal nők felsőfokú tanulmányaik befejezése után, munkalehetőség híján az ország elhagyását tervezik, többségük nem akar családot alapítani.

A házasságkötések csökkenése, a születések visszaesése, valamint a válások megnövekedése tette szükségessé azt a kutatást is, melynek eredménye alapján meg tudható, hogy a 15-19 éves korcsoportú diákok miként vélekednek a családról, fontosnak tartják-e a családi kötelezettségeket, mi a véleményük a házasságról, az élettársi kapcsolatáról. Milyenek tartják szüleiket, mennyire érzik jól magukat otthonukban, környezetükben.

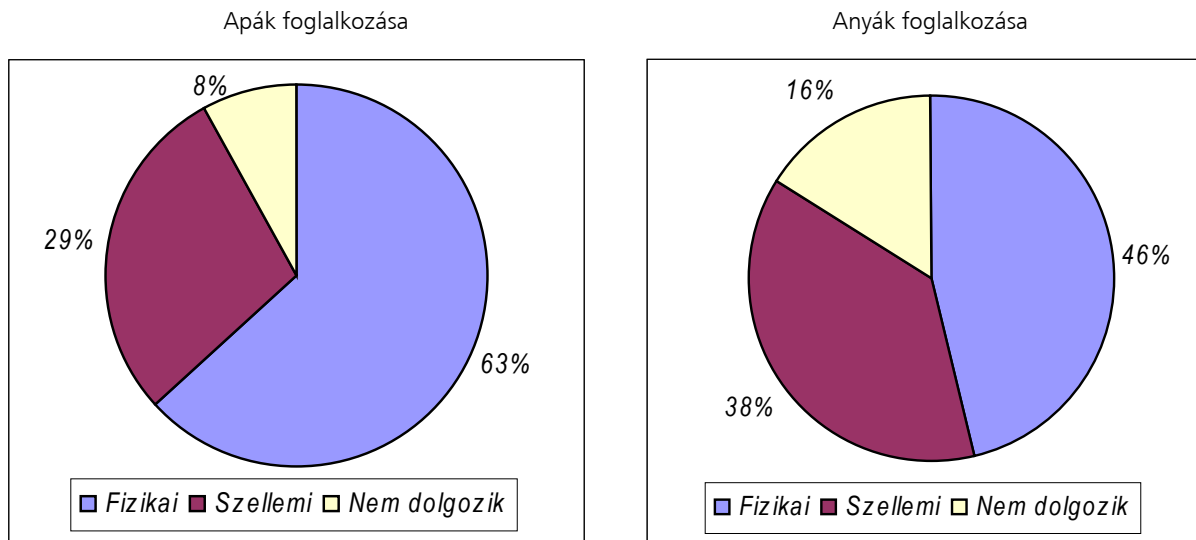
A megyénkben is nőtt a hajadonok aránya, míg a házasságoké jelentősen csökkent. Ezért fontos a serdülő korúak életmódbeli sajátosságainak feltérképezése, mert pár év múlva, a felnőtt korosztály tagjaiként, a családalapítás és gyermeknevelés gondjaival szembesülnek. A vizsgálat a 15-19 éves diák-ifjúság körében 2003-2004-2005-ben készült a megyén belül, 10 százalékos mintán, amely kiterjedt Szlovénia és Horvátország magyarlakta térségeire is. A megyei felmérések a családi kötelezettségek fellazulását igazolták. A fiatalok többsége a szülők személyes adatait nem ismeri, a nagyszülőkről pedig még kevesebb ismerettel rendelkeznek. A diáklányok 18 százaléka csonka családban él, ahol az anya egyedül neveli gyermekét. Meglepő eredmény, hogy a serdülő korú lányok az élettársi kapcsolatok növekedését nem helyeslik, többségük fontosnak tartja a házasságkötést. Véleményüket csak a középiskolai tanulmányaik befejezése után

változtatják meg, amikor munkát vállalnak, vagy továbbtanulnak.

A munkaerőpiacra történő belépésükhöz segítségre van szükségük azoknak a lányoknak, akik még tanulmányaik befejező szakaszában sem tudják eldönteni, hogy érettségi után merre induljanak. Prioritást kapott több, rendszerfejlesztő oktatási elképzelés, mely ezen a téren fontos támaszt nyújt a rászorulóknak, hogy a nők munkába állásának esélyegyenlőségét elősegítse.

A szülők munkaviszonya szerint az anyák kétszer annyian munkanélküliek, mint az apák.

SZÜLŐK, FOGLALKOZÁSUK ALAPJÁN

A fiatalok proszociális viselkedésformáinak pozitív alakulásában segíthetne, ha a családokon belül bensőséges, őszinte, jó kapcsolat alakulna ki. Ennek egyik alapfeltétele a mindennapi közös étkezés, a terített asztal, ahol a bensőséges, személyes kontaktus lehetősége biztosított. Sajnos a legtöbb családban erre csak a hétvégén kerül sor. A szülők többsége nagyon elfoglalt; még azok is, akik jó állásban sokat dolgoznak, és mindennel ellátják gyermekeiket, időhiányában keveset tudnak velük foglalkozni. A legtöbb helyen hiányzik a szülő és gyermek közötti őszinte kommunikáció.

A diákok elégedettségét vizsgálva azt gondolhatnánk, hogy a rosszabb anyagi körülmények között élő fiatalok elégedetlenebbek társaiknál. Meglepő adat, hogy az átlagosnál „sokkal jobb” életszínvonalon élő családokban a legelégedetlenebbek azok, akik sokkal több zsebpénzt kapnak, mint a rosszabb körülmények között élő társaik. Azokban a családokban, ahol a szülők mellékfoglalkozásban is dolgoznak, nincs idő a napi események és az esetleges problémák megbeszélésére.

A diákok személyiségfejlődése elősegíthető, ha tudjuk, mi a véleményük, mennyire elégedettek vagy elégedetlenek az őket körülvevő, szűkebb környezetükkel. Lényeges az önmagukról alkotott „énkép” kialakítása, amely minden megnyilvánulást befolyásol, magában foglalja a tudás, erkölcs és egyéb normákról szerzett ismereteket. Realitásfoka attól is függ, hogy a környezet milyen segítséget nyújt, mennyire valós és őszinte visszajelzéseket közvetít az egyén számára. A kapott eredmények alapján a lányok és fiúk között különbségek tapasztalhatók.

Diákok elégedettsége 1–5-ig skálán

Elégedettségi rangsor a lányoknál			Elégedettségi rangsor a fiúknál		
Rang-sor	Mivel, kivel elégedett	Milyen mérték-ben elége-dett	Rang-sor	Mivel, kivel elégedett	Milyen mérték-ben elége-dett
1.	Barátokkal	4,5	1.	Barátokkal	4,7
2.	Szülőkkel	4,0	2.	Osztálytársakkal	3,9
3.	Környezetükkel	3,6	4.	Szülőkkel	3,8
4.	Osztálytársakkal	3,5	4.	Környezetükkel	3,8
6.	Mindennapi időtöltésükkel	3,4	4.	Mindennapi időtöltésükkel	3,8
6.	Fiúkkal	3,4	6.	Önmagukkal	3,5
6.	Idős emberekkel	3,4	7.	Fiúkkal	3,3
8.	Iskolájuk színvonalával	3,3	8.	Idős emberekkel	3,2
9.	Oktatásuk színvonalával	3,2	9.	Szórakozási lehetőségekkel	3,1
11.	Önmagukkal	3,1	10.	Szórakozó helyekkel	3,0
11.	Szórakozási lehetőségekkel	3,1	11.	Iskolájuk színvonalával	2,8
11.	Szórakozó helyekkel	3,1	13.	Tanáraikkal	2,7
13.	Tanáraikkal	2,9	13.	Lányokkal	2,7
14.	Lányokkal	2,8	14.	Oktatásuk színvonalával	2,4
15.	TV műsorokkal	2,4	15.	TV műsorokkal	2,0
16.	Politikusokkal	1,8	16.	Politikusokkal	1,5

A kulturális szokások kialakulásánál a barátok köre és az iskolai szocializációs környezet gyakorolja a legnagyobb hatást a fiatalokra. A családi háttér csak másodlagos befolyással bír. A szülők általában tudják, hogy gyermekeik hova járnak szórakozni, milyen műsorokat néznek a televízióban, de ezekbe nem szólnak bele, nem próbálják más, általuk helyesnek vélt irányba terelni érdeklődésüket. A normák és szabályok kialakításában a család és az iskolai szervezeten túl jelentős szerepet játszanak a fiatalok életében az eszményképek (példaképek), mint mintakövetési szükségletek. Nem mindegy, hogy az elektronikus média milyen morális attitűdöket fogalmaz meg, milyen üzeneteket közvetít a nőkről, és mennyiben jelentenek ezek társadalmi kontrollt a lányok számára. Magas a nézettségi aránya a televízióban játszott sorozatoknak, amely elsősorban nem az igényes kultúrát közvetíti számukra. Az erkölcsös nevelést célzó klasszikus filmek helyett elsősorban az erőszakos és horrorisztikus DVD és videó filmeket kedvelik. Sajnos a kulturális igényük alacsony, saját szórakoztatásukra (a kötelező irodalmon kívül) szépirodalmi könyveket nem olvasnak.

Kulturális kikapcsolódás lehetne számukra részben valamilyen hobbival összefüggő tevékenység is, de a lányok több mint egyharmadának erre nincs igénye. Az idő hiányára hivatkozva a diákok közül minden negyedik az alapvető testmozgást sem igényli. Szellemi túlerheltségük miatt az egészségük megőrzése érdekében pedig létfontosságú lenne a különböző sporttevékenység, testedzés, vagy csak a hobbi szintű napi testmozgás.

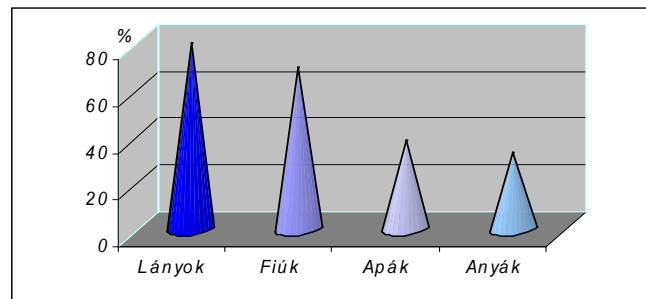
A tanulókat már gyermekkorukban olyan információhalmaz éri közvetve vagy közvetlenül a tömegkommunikáción keresztül, hogy egyre többen lesznek koraérettek. A középiskolás lányok a szocializációs környezetükből igyekeznek átvenni mindazt, ami alapján őket a felnőttek táborába sorolják. Így a deviáns magatartásformák utánzása is bizonyos esetekben az életük részévé válhat. Az iskolák igyekeznek a társadalmi elvárásoknak eleget tenni. Az egészség érték-közvetítő eszközrendszere mindenképp az iskolai nevelés része. A pedagógusok képesek a diákok gondolkodásmódját befolyásolni az egészség, az egészséges életmód, mint „érték” elfogadásában.

Megfigyelhető, hogy bizonyos baráti közösségekben a deviáns normák lesznek az újonnan belépők számára a követendő és példaértékű magatartásformák. Az új belépők is meg akarnak felelni az adott közösség normáinak. Dohányoznak, először csak „divatból”, de nem esik jól nekik. Esetleg kipróbálják a drogot, úgy véelve, hogy próbából

semmi baj nem származhat. A sikeres befogadás azzal kecsegteti őket, hogy ők is példaképpé válhatnak.

Sajnos tény, hogy a középiskolás lányok, a jövődöbéli anyák nagymértékben dohányoznak. Az iskolákban jelen van nemcsak a cigaretta, hanem az alkohol, sőt a kábítószer is. A szülőknél sokkal gyakrabban – kétszer annyian – cigarettáznak a gyermekeik: az anyák 33 százaléka, az apák 38 százaléka számít dohányosnak.

DOHÁNYZÁS A CSALÁDBAN

A nikotin káros hatásairól szóló felvilágosító munka elérte célját. A fiatalok már jól tudják, hogy milyen veszélyeket rejt, ha szenvedélyükké válik. A felvilágosítás azonban nem módosítja a magatartást. Különösen riasztó, hogy a lányok 51 százaléka gyermekként már 10-15 éves korától elkezdte a dohányzást, többen, mint a hasonló életkorú fiúk (44 százalék). A rendszeres dohányosok átlagosan napi 11 szál cigarettát szívnak. Arra a kérdésre, hogy miért dohányoznak, a 15-17 éves lányok 42 százaléka válaszolta, hogy „nem esik jól, de dohányzom”, csak a 18-19 évesek többségénél tapasztalható, hogy már élvezetet jelent számukra a tüdőt roncsoló nikotin.

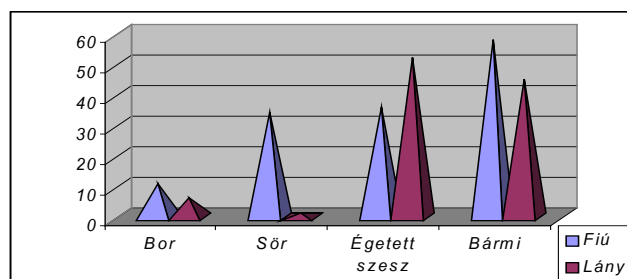
Érdekes képet kapunk, ha a családokat megvizsgáljuk annak alapján, hogy ki, vagy kik dohányoznak otthon, és ez miképpen formálja, vagy alakítja a gyermekük szokásait. Ahol mindkét szülő dohányos, ott a gyermekük nem dohányzó lesz az esetek többségében, és egyáltalán nem gyújtanak rá. Az a kisebbség, aki mégis rászokik, nagyon erős dohányosná válik, ők rendszeresen és sokat cigarettáznak (9 százalék). Ahol az anya dohányzik és az apa nem, ott a lányok többsége dohányzó – az anyát tekintik példaképüknek. Ugyanez megfigyelhető a fiúk esetében is, akik dohányozni fognak, ha az apa cigarettázik.

A baráti társaságok hatása, befolyása azonban sokkal nagyobb, mivel a családok 45 százalékában csak a fiatalok dohányoznak.

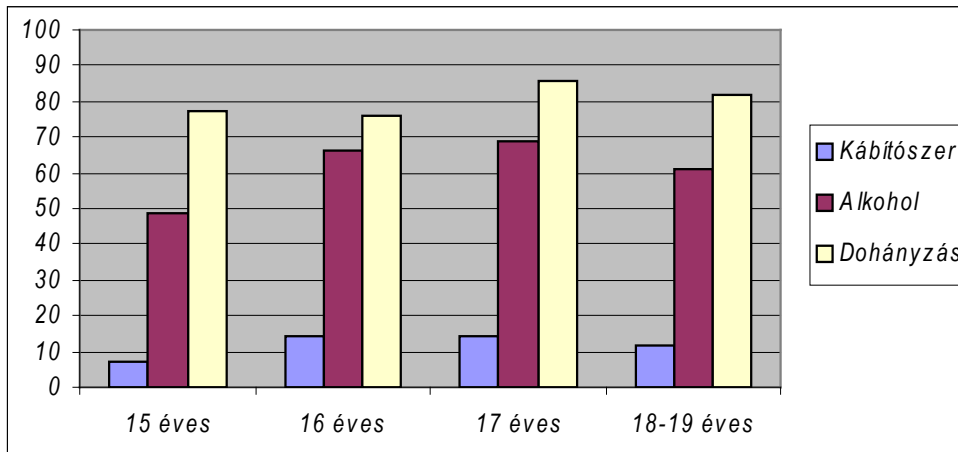
A „barát” szó szerinti jelentését, a diákok közül kevesen ismerik. A fogalom keveredik a lazább kapcsolatú „haverok”, a teljes bizalmat élvező barát és a fiú-lány kapcsolatok esetén az „udvarló” fogalmával. Szeretik a népes baráti társaságokat, ahol minimum tíz fő vagy több van jelen. A csonka családokban élők többsége viszont nem barátkozik senkivel, vagy egy-két bizalmasuk akad, akikkel bensőséges kapcsolatot alakítanak ki.

A feszültségek oldását elsősorban a társaságokban keresik. Hétfvégén a diszkókat, a szórakozóhelyeket látogatják, vagy házibulit rendeznek, ahol az italozás nem marad el. A találkozók alkalmával szórakozásból isznak. A lányok 61 százaléka alkoholfogyasztó, közülük a legtöbben csak baráti társaságban fogyasztanak alkoholt.

A FIÚK ÉS LÁNYOK ALKOHOLFOGYASZTÁSÁNAK ALAKULÁSA AZ ALKOHOLFOGYASZTÓK SZÁZALÉKÁBAN

Az életkorukat vizsgálva a tizenöt évesek között még nincs alkoholfogyasztó és a szórakozóhelyekre is jóval kisebb arányban járnak, mint a felsőbb osztályokban tanulók.

LÁNYOK DEVIÁNS SZOKÁSAI, KORÉVENKÉNT, SZÁZALÉK

Magyarország népessége drasztikusan csökken és folyamatosan öregszik. A tizenöt éves és idősebb népesség körében száz lakosra vetítve negyvenöt a házások, harmincegy a nőtlenek vagy hajadonok, tizenegy az özvegyek száma, és tíz az elváltak közé tartozik. Zala megyében a népszámlálási adatok alapján összesen 155.595 nő volt, létszámuk 2006 dec. 31-ig 153.943 -ra csökkent. Riasztó figyelmeztetés.

*

Amikor a nemek közötti esélyegyenlőségekről beszélünk, nem szabad elfeledkeznünk arról, hogy a férfi nem tud gyermeket a világra hozni, és nem tudja saját testéből táplálni. A nő nemcsak biológiai alkatánál fogva alkalmas erre, de anyai hivatásának megvalósításával teljesedik ki az élete. Azok a nők ma is hátrányos helyzetben vannak, akik „csak nők, családanyák” szeretnének lenni azokkal szemben, akik elsősorban presztízst, sikert, karriert akarnak az életükben elérni.

Végül megállapíthatjuk, hogy a két nem között nincs és nem is lesz esélyegyenlőség, mivel a nők (egyelőre leválthatatlan) feladata továbbra is az új élet világrahozatala, a gyermeknevelés, amely évekre kiszakítja őket a munka világából. Férfitársaink ez idő alatt kiépíthetik sikeres karrierjüket. Amíg a nők nem lehetnek igazi nők, a férfiak lehetnek férfiak!

Fischer Judit:
Gyufa